

8. *Cherepanin M.* Estradniy olimp akordeona : monografiya / M. Cherepanin, M. Bulda. – Ivano-Frankivsk : Vidavnistvo «Lileya-NV», 2008. – 256 s.

Марченко Валерий Викторович, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств, г. Киев

Утверждение статуса аккордеона как профессионального инструмента в сольном и ансамблево-оркестровом исполнительстве в 1950-1970-х гг.

Выделяются факторы, способствующие утверждению аккордеона как профессионального инструмента в сольном и ансамблево-оркестровом исполнительстве в 1950-1970-х гг. Дана характеристика творческой деятельности профессиональных исполнителей; освещаются особенности проведения международных конкурсов и фестивалей, участниками которых были украинские аккордеонисты; раскрывается процесс усовершенствования изготовления отечественных разновидностей аккордеона.

Ключевые слова: аккордеон, аккордеонное искусство Украины, репертуар, эстрада, исполнители.

Marchenko Valerij Viktorovych, poshukuvach Nacional'noyi akademiyi kerivny`x kadriv kul'tury` i my`stecztv, Ky`yiv

Approval of the status of the accordion as a professional tool in solo and ensemble-orchestra performance in the 1950-1970-ies

In the article the main factors that contributed to the establishment of a professional accordion like instrument in the solo and ensemble, orchestral performance in 1950-1970's. It was found that in the postwar period accordion continued to occupy a prominent place in the field of Jazz music. The tool was part of the jazz bands and pop instrumental ensembles as a solo instrument. In 1960 concert were professional performers representing Jazz accordion art direction Ukraine. The work of these musicians on stage philharmonic contributed approval status accordion as a professional tool.

Established that the Ukrainian accordionists were participants in international competitions and festivals, which helped improve their performance skills, experience exchange and development of professional training game on accordion.

Reflected the improvements in domestic production of accordion varieties. It was designed elective accordion and instrument levels of degrees from the deck. However, domestic models accordions much inferior in quality to foreign instruments, so in the training field, and among professional artists more widely accordions foreign sample.

Determined the appearance of original pop repertoire for accordion, which created the performers themselves Accordion. Along with this, the repertoire included transcriptions accordion and transcriptions of classical music, the implementation of which were quite complex and controversial through ready chord accordion. It is noted that this problem was solved by the introduction of the national performing practice bahatotembrovoho ready-elected accordion that took its rightful place among other professional academic tools.

Key words: accordion, accordion art Ukraine, repertoire and pop music performers.

Надійшла до редакції 1.11.2015 р.

УДК 7.072.2(477.54)«1920-1930»

Іваненко Світлана Олександрівна, викладач Харківської дитячої школи мистецтв № 4 імені Миколи Леонтовича;
Мархайчук Наталія Віталіївна, кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри українознавства Харківської державної академії дизайну і мистецтв

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ХАРКІВСЬКОЇ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ШКОЛИ 1920-1930-х рр. МИХАЙЛО ЗУБАР

Висвітлюються маловідомі факти життя і творчості представника харківської школи мистецтвознавства М. Зубара. На основі наукових публікацій та архівних документів проведено реконструкцію наукового шляху мистецтвознавця, окреслено місце в харківському осередку.

Ключові слова: харківська мистецтвознавча школа, історія українського мистецтва, харківська графічна школа, репресії, формалізм.

Постановка проблеми. Від часу свого становлення, що відбулося на початку ХХ ст., харківський мистецтвознавчий осередок, який сьогодні знову набуває ознак школи, зазнав як періоду розквіту, так і часи занепаду. Загальновідомо, що найвищою точкою піднесення наукової думки мистецтвознавців Харкова вважається перша третина ХХ ст., а після фактичного нищення щойно сформованої школи, мистецтвознавча наука в Харкові майже півстоліття знаходилась у стані стагнації; можливість відновлення втраченої величі харківського осередку мистецтвознавства

намітилася лише у 1970-х рр. Проте, навіть у найскладніші для харківського осередку десятиліття в місті працював науковець, який, попри несприятливі обставини, гордо ніс спадок «призабутої» у радянській час школи. В силу різних причин ім'я Михайла Івановича Зубаря (1907-1992 рр.) є маловідомими науковому загалу, в той час, як старше покоління харківських митців ще пам'ятає його як одного з провідних викладачів курсу Історії мистецтва у мистецьких ВНЗ Харкова. Його наукова спадщина, яка переважно перепадає на другу чверть ХХ ст., є майже загубленою, а місце його доволі помітної в мистецькому житті Харкова фігури є не осмисленим і по досі, що актуалізує значення даної розвідки.

Аналіз останніх публікацій дозволяє стверджувати, що дослідженню історії становлення та розвитку харківської школи мистецтвознавства у першій третині ХХ ст. присвячено низку ґрунтовних наукових праць. Серед них на особливу увагу заслуговує доробок С. Білоконя [1], С. Побожія, Б. Ткаченка [30]. Не меншої значущості набувають окремі матеріали О. Лагутенко [17], Л. Соколюк [25], Е. Циганкової [31], І. Чернікової [32] та ін., в яких побіжно висвітлюються різні аспекти діяльності науковців Харкова. Більшість вказаних дослідників час від часу згадують про М. Зубаря, однак питання про необхідність виведення імені М. Зубаря із забуття, вивчення його наукового доробку та визначення місця його постаті в історії харківського мистецтвознавчого осередку постає лише у 2004 р. в одній з публікацій Л. Соколюк [26], присвячених саме М. Зубарю. Відтак, мета даної публікації полягає у реконструкції (на основі архівних документів (зокрема, з архіву харківської організації Спілки художників) та розрізнених фактів, що містяться у дотичних до теми наукових розвідках) наукового шляху М. Зубаря та означення його місця в науковому житті Харкова.

Результати дослідження. Те, що протягом 1921-1924 рр. М. Зубар був вихованцем Харківського художнього технікуму (навчався в майстерні В. Єрмилова [25]), а у 1924-1929 рр. навчався у Харківському художньому інституті (з 1925 р. був учнем І. Падалки), є загальновідомим фактом і до певної міри визначальним. До історії українського мистецтва М. Зубар увійшов як представник школи І. Падалки [24; 9], чий твори вирізнялися пошуками «в межах революційної та індустріальної тематики» [9; 26]. Успіхи М. Зубаря-графіка були помітними. Так, у 1927-1930 рр. він, як член АРМУ [15], брав активну участь у групових виставках як у тоді столичному Харкові, так і за його межами (в т.ч. й за кордоном). Сам М. Зубар в анкеті, яку він заповнював 1939 р. під час вступу до лав Спілки художників, вказував, що у 1929-1931 рр. його роботи репродукувалися в журналах «Службовець», «Глобус», «Всесвіт» [15]. Інформацію про М. Зубаря ми зустріли на сторінках львівського часопису «Мистецтво», який у 1932-1936 рр. виходив як друкований орган АНМУ і «був духовним інтегративним центром територіально розрізнених українських митців, відображаючи водночас найповнішу картину тогочасного мистецтва, порушував найважливіші питання теорії та історії мистецтва, популяризував творчість українських і зарубіжних художників, інформував про виставки, нові книги тощо» [23, 233]. Зокрема в його рубриці «Мистецькі новини з України» кілька разів було представлено роботи М. Зубаря [23, 239]. Про активну участь М. Зубаря у виставках засвідчує і вміщений у журналі «Нова хата» (січень 1935 р.) огляд виставки АНМУ «Сучасна українська графіка», у якому вказано, що з митців Радянської України у ній брали участь лише А. Петрицький, М. Зубар та І. Падалка [20].

Менш відомим є факт, що на останніх курсах інституту (у 1928-1929 рр.) 21-річний М. Зубар працював екскурсоводом у Музеї українського мистецтва [16], Саме тут, під впливом його директора С. Таранушенка почалося становлення М. Зубаря як мистецтвознавця. Одним із перших із відомих нам дослідницьких завдань майбутнього мистецтвознавця стало виготовлення для каталогу виставки «Українська книжкова графіка» (відбулася у квітні 1929 р.) списку «експонованих на виставці праць та покажчик до них» [29; 183]. Доручення було виконане вправно: складений ним покажчик став однією з найґрунтовніших частин каталогу [29; 606–622]. Цікаво відмітити, що обкладинку каталогу, афішу, оформлення приміщення та експонатів робив учитель М. Зубаря – В. Єрмилов. У тому ж 1929 р. з'явилися дві перші з відомих друкованих статей М. Зубаря, присвячені тій виставці [10; 11]. Перша з них – «Виставка сучасної графіки» [10], є ґрунтовним аналітичним оглядом виставки, яка була першою «щодо повноти й систематичності охоплення матеріалу» [10; 208]. У підсумку М. Зубар не лише відзначає народження української графічної школи, з якою «українське мистецтво уводиться до європейського, посідаючи відмінне у своїй своєрідності місце», але й те, що «запорукою і рушієм дальшого розвитку нашої графіки є взаємодія цієї школи і мистецьких течій сучасності і прагнення до тісного єднання мистецтва і поліграфії – могутньої синтети мистецтва і техніки» [10; 210].

У тексті статті М. Зубар подає експоновані твори, аналізує творчість їх авторів та визначає їх місце у розвитку графічного мистецтва. Зокрема, В. Кричевського він відносить до старшого покоління художників, що створили передумови для розвитку української книжкової графіки;

спадщину Г. Нарбута характеризує як новаторську і основоположну для наступних поколінь; вказує на досягнення групи художників-бойчуків, в творчості яких «панує логіка та естетика необхідності» (відмітимо, що молодий дослідник, який сам був учнем І. Падалки, серед представників школи називає Б. Бланка, О. Довгаля, М. Фрадкіна, М. Котляревську, але «забуває» про себе). Окремо виділяє творчість «конструктивістів» (В. Єрмілов, Г. Цапок), які «відкидають всяку художню традицію, наслідування, виходячи з суто конструктивістських завдань» [10; 209]. До мистецтва перехідної доби (коли стара «художня основа» вже зазнала змін, а нова ще не була народжена) він відніс А. Страхова, Б. Крюкова та інших представників «тої маси художників, які кількісно посідають велике місце, будучи в розумінні художнього поступу лише послідовниками рухливіших і виразніших напрямів» [10; 209]. Не обходить стороною науковець й «поодиноких майстрів», творчість яких є джерелом чогось нового (В. Касіян, Н. Алексєєв, останні твори В. Кричевського). Крім того, М. Зубар наголошує, що на цій виставці чи не вперше перед глядачами радянського Харкова постають твори західноукраїнських графіків (П. Ковжун, О. Кульчицька, П. Холодний та ін.), які являють осібне явище в українському мистецтві.

Слід зауважити, що ці статті молодого співробітника музею, який ще не мав мистецтвознавчої освіти, й сьогодні не втрачають своєї значущості, оскільки переконують сучасних науковців, що першим дослідником, який означив функціонування «школи І. Падалки», став саме М. Зубар [17; 145]. При тому, в документах, датованих 1940 роками, сам автор із зрозумілих причин, свої перші статті не згадує. Однак він вказує, що 1929 р. здійснив розвідку «Нарбут і сучасна українська графіка» (не опублікована), а у 1930 р. з'явилися публікація «Художник П. Мартинович: (до виставки його творів в Музеї українського мистецтва)», передмова до альбому гравюр В. Касіяна «На заводі» і (!!!) тексти до каталогів Ф. Мазереля та Н. Піросманішвілі для ВОКСа (Всесоюзного общества культурной связи с границею) [16].

Усі зазначені тексти М. Зубаря, крім статті про П. Мартиновича, не відомі сучасним дослідникам. Але сам їх перелік демонструє звернення молодого науковця до сучасного мистецтва та характеризує місце, яке в художньо-мистецькому житті Харкова посів М. Зубар. Посилює цю характеристику й такий маловідомий факт. В одній з оприлюднених лекцій Д. Горбачова про Д. Бурлюка зазначається, що вже з еміграції Д. Бурлюк листувався з митцями та «музейниками» України. Зокрема, до Харкова Д. Бурлюк писав не лише С. Таранушенку (як директору Музею українського мистецтва), але й М. Зубарю. В одному з таких листів художник зізнався, що його «головним чином цікавить українське народне мистецтво, археологія України і все, що стосується Запоріжжя та вільного козацтва українського, нащадком якого вважаю себе невід'ємно», а після того, за словами Д. Горбачова, попросив М. Зубаря: «Присилайте все, що стосується українського мистецтва чи музейних справ України» [6].

У квітні 1929 р. газета «Вечернее радио» інформувала, що «харківський виставком «Українська книжкова графіка» одержав з Америки листа од відомого Д. Бурлюка, котрий обіцяє надіслати свої останні праці до Харкова» [7]. Проте, на самій виставці твори Д. Бурлюка представлені не були. Стаття «Художник П. Мартинович» [13], як й аналізована вище перша публікація М. Зубаря, з'явилася як результат його роботи з організації персональної виставки П. Мартиновича у Музеї українського мистецтва, і явила собою підсумок творчої діяльності художника. Вже на початку публікації М. Зубар зазначає, що в сучасній йому літературі творчість П. Мартиновича представлена не була (виключенням стала невелика публікація О. Сластьона), а тому улаштована співробітниками Музею українського мистецтва виставка має зробити «генеральний огляд» творчої діяльності художника. Далі М. Зубар висвітлює життєвий шлях митця, вказує на становлення його як художника, аналізує його творчу манеру. Зокрема, він зазначає, що малярські твори П. Мартиновича, в яких вбачається нестача колоритності та недостатнє відчуття живописності, поступаються його віртуозним рисункам. Мистецтвознавець окреслює тематику творів П. Мартиновича (селянство), розкриває особисту трагедію художника, «репресування», якого він зазнав і, як наслідок, депресію та хворобу [13; 161-162]. Таким чином, М. Зубар не лише одним із перших звернувся до спадщини П. Мартиновича, але й порушив питання висвітлення трагічних сторінок історії українського мистецтва.

Вартою уваги є й публікації М. Зубара «Оновлення мистецької оздобы ВУЦВК» (1930 р.), згадка про яку в написаних у 1940-х рр. особисто рукою мистецтвознавця документах не зустрічається. Причини цього, як на наш погляд, криються в самому матеріалі.

На початку статті М. Зубар зазначає, що Харків, який не так давно став столицею Радянської України, не багатий на монументальні твори суспільного призначення, які лише починають поширюватися як соціальні замовлення і є «великим організуючим і популяризуючим чинником піднесення мистецької культури широкого загалу» [12]. Розглянувши роботу своїх однокурсників В. Вовченка (випускник майстерні І. Падалки), Є. Світличного (вихованець живописної майстерні) і

С. Стешенка, дослідник зазначає, що вони відійшли від стилістичних ознак дореволюційного мистецтва з усіма його пережитками і втілили в панно нову мистецьку концепцію – «національну за формами та пролетарську за змістом» [12]. Наявність у доробку молодого мистецтвознавця такої похвальної оцінки роботи орієнтованих на бойчукізм художників, за кілька років стала небезпечною, а тому М. Зубар про неї не згадував. Сьогодні ж будь-яка інформація про розписи 1930-х, які не дійшли до нашого часу, є цінним джерелом. Висвітлення панно на тему соціалістичного будівництва в сесійній залі ВУЦВК, який містився в колишньому будинку Дворянського зібрання, було здійснене «на злобу дня» і є «документом епохи», зафіксованим на сторінках універсального ілюстрованого журналу «Всесвіт».

У збереженій в архіві ХО НСХУ особовій справі М. Зубаря вказано, що 1932 р. він завершив навчання в «спеціальній мистецтвознавчій аспірантурі при відділі історії мистецтв» Українського науково-дослідного інституту історії матеріальної культури (далі ПМК) і здобув кваліфікацію доцента історії мистецтв [14]. Такий важливий крок – змінити професію – вряд чи був випадковим. Ймовірно, успішний графік М. Зубар вирішив здобути фах мистецтвознавця «з благословення» С. Таранушенка (одночасно і директора Музею українського мистецтва, в якому працював Михайло Іванович, і професора кафедри історії мистецтва в ХХІ, де він навчався). Вступив він, ймовірно, ще до Науково-дослідного інституту історії української культури ім. Д. Багалія, оскільки ПМК був створений у грудні 1929 р. на основі його етнологічно-краєзнавчої секції. До професорського складу ПМК входили науковці, що стояли біля джерел українського мистецтвознавства [2; 165]. Так, протягом 1930-1933 рр. заступником директора ПМК був проф. Д. Гордєєв, який паралельно виконував обов'язки керівника відділу історії мистецтв [31; 49, 32; 223]; сектор українського мистецтва очолював проф. С. Таранушенко; сходознавчим сектором у 1931-1933 рр. керував професор В. Зуммер [31; 59]. Відомо, що до читання лекцій аспірантам запрошувався і київський проф. Ф. Ернст [1].

Не можна не зважати на те, що кожен із професорів відділу історії мистецтва був настільки значною для тогочасного наукового світу постаттю, що не міг не вплинути на молодого науковця. Зокрема, В. Зуммер, який і через 20 років зберігав теплі стосунки і «проводив жваве листування з друзями і прихильниками давніх часів», листувався і з М. Зубарем, про що свідчить листування, збережене в архіві ІР НБУВ (фонд 291) [31; 75].

У відомих нам документах не значиться, хто був керівником «промоційної праці» на тему «Дрібнобуржуазний живопис України в другій половині ХІХ ст. і П. Мартинович як його представник», хоча схильні вважати, що керівником дисертації М. Зубаря був С. Таранушенко. Як зазначено вище, у квітні-травні 1930 р. у Музеї Українського мистецтва з ініціативи О. Сластьона і С. Таранушенка була влаштована виставка робіт П. Мартиновича, завдяки чому протягом 1930 р. відбувалося жваве листування С. Таранушенка і П. Мартиновича [5]. Наступного 1931 р. побачило світ видання «Мартинович: Спогади О. Сластьона», в якому вміщувалася розвідка С. Таранушенка «Творчість Мартиновича в світлі доби» [28]. Тема промоційної роботи М. Зубаря явно відповідає поставленій Стефаном Андрійовичем в невеликій статті проблемі, а відтак і могла бути ним «підказана». Більше того, у тому ж 1930 р. аспірант М. Зубар публікує матеріал «Художник П. Мартинович: (до виставки його творів в Музеї українського мистецтва)» [13], який вже був згаданий вище. Копія рукопису дисертації М. Зубаря зберігається в бібліотеці Харківського художнього музею [8]. Актуальним в контексті подальших життєвих колізій науковця є коментар зав. відділом українського мистецтва Харківського художнього музею О. Денисенко, за яким в «дусі часу» зміст «есе» помічений «вульгарно-соціологічним підходом до творчості тих же Сластьона і Мартиновича («дрібнобуржуазних мистецьких верств» на відміну від художників землевласницького панства типу Безперчого, майстрів капіталізованого поміщицтва на зразок Жемчужникова і Трутовського)» [8; 17]. Ґрунтовне вивчення збереженого рукопису дозволить встановити взаємини наукових позицій не лише С. Таранушенка і М. Зубаря, але й інших українських дослідників, які першими звернулися до творчості П. Мартиновича (наприклад, П. Жолтовського).

Після успішного захисту дисертації М. Зубарю було запропоновано читати в ПМК «пропедевтичний» курс історії мистецтв аспірантам [14]. У тому ж 1932 р. молодий науковець запрошений (на постійні основі) на посаду доцента кафедри історії мистецтва ХХІ і покинув ПМК. Паралельно до викладання у 1933-1935 рр. М. Зубар працював редактором у державному видавництві «Мистецтво». І хоча редакційна і викладацька робота відволікали від науково-дослідної, відсутність можливих необережних суджень і оцінок позитивно, як на нашу думку, вплинули на його подальшу долю.

Рішення повернутися в стіни рідної Almamater відвернуло від М. Зубаря лихо, яке насувалося на чи не всіх представників мистецтвознавчої школи Харкова. НДІ ПМК у Харкові функціонував до осені 1933 р., коли Д. Гордєєв, В. Зуммер, С. Таранушенко та їхні однодумці стали фігурантами сумнозвісної справи «Жупани», сфабрикованої відповідно спецповідомлення «Про

контрреволюційну організацію в наукових інститутах і Академії Наук СРСР». Ще коли М. Зубар навчався в ПМК, співробітники інституту «піддавалися жорсткому тавруванню: у його, мовляв, складі (інститутському – прим авт.) перебував ... колишній есер Таранущенко – член СВУ. ... На буржуазних позиціях стоїть Зуммер...» [31; 59]. Науковців, що займалися вивченням історії української культури і закладали підвалини української науки про мистецтво, звинуватили в членстві у буржуазно-націоналістичній фашистській організації, нібито спрямованій на повалення радянської влади. Серед висунутих їм звинувачень було і цілком абсурдне: «підготовка аспірантів та студентів як основної сили збройного повстання» [32; 233]. Прізвище М. Зубаря згадується в матеріалах справи (разом із Таранущенко, Чукіним, Чудновською та Берченко як члена «нацдемівської» групи) [30; 140]. Але цього разу вже колишньому аспіранту М. Зубарю пощастило – в його особі слідчі, що вели справу, загрози радянському суспільству не побачили, що дозволило в подальших автобіографіях та облікових картах відповідати на обов'язкові незручні питання, що репресованим – «не був», в «опозиціях» – «участі не брав» і, навіть, що під слідством – «не знаходився» (!)... [15].

У художньому інституті, де викладав М. Зубар, атмосфера була також важкою. З 1932 по 1934 р. його директором (після відстороненого від посади А. Комашки, у якого був «творчий» конфлікт з АРМУвцями) призначено партійного функціонера П. Кривеня, який мав незакінчену вищу художню освіту (один рік до I Світової війни навчався в Петербурзькій Академії мистецтв). Він повів непримиренну боротьбу з тими, хто позиціонувався як «бойчукіст» і приклав максимум зусиль, щоб у ЦК ВКП(б) «правильно» відреагували на «певних осіб» (писав доноси, які спровокували ліквідацію бойчукістів як «контрреволюційних елементів»). В ті роки лещата «системи» ставали все більш нещадними. Після пережитого 1933 р., паралельно з справою проти мистецтвознавців і музейників, розпочався процес над «шпигуном» і «контрреволюціонером» М. Бойчуком і його найкращими учнями – дружиною Софією, В. Седляром та І. Падалкою. 1935 р. І. Падалку, якого все частіше звинувачували у «формалізмі», переводять до столичного Києва. За рік його заарештували, а за дев'ять місяців стратили.

Над М. Зубарем навис ще один Дамоклів меч – «бойчукіст». Після гонінь на учителя деякі учні І. Падалки полишили «ниву» графіки; в тому числі був і М. Зубар.

1935 р., коли XXI був реорганізований в Харківський художній технікум підвищеного типу, більшість професорського складу колишнього інституту була переведена до Київського художнього інституту (в т.ч. й І. Падалка). У найближчі п'ять років технікум (потім знову інститут) був позбавлений і адекватного керівника (протягом п'яти років на керівній посаді чи не щороку змінювалися партійні функціонери). В той скрутний час М. Зубар покинув XXI, де весь час «последовательно читали историю украинского искусства, специальный курс истории советского искусства, общую историю искусства, историю искусства народов СССР, наконец, введение в эстетику» [13]. Після травлі учителів залишатися в тому ж колективі було небезпечно.

У 1935/36 р. М. Зубар працює доцентом кафедри історії мистецтва і архітектури на архітектурному факультеті Харківського інституту інженерів комунального будівництва (далі ХІКБ), а з 1936 р. очолює кафедру історії мистецтва і архітектури. У 1939 р. згідно Постанови ВАК ВКВШ від 17.05.1939 (протокол № 21) М. Зубарю присвоєно спеціальне звання доцента [13]. Найсуттєвішим результатом роботи в названому ВНЗ стали видані 1940 р. «Програма курсу історії мистецтва і архітектури для Інституту Комунального Будівництва» та велика (понад 140 стор.) науково-методологічна праця «Об основных проблемах и методах изучения истории архитектуры». Остання для архітектурної освіти України та Росії є актуальною і сьогодні. Однак, в анкеті, яку він заповнив при вступі до Спілки, читаємо: «працюю в області критики образотворчого мистецтва, а також і його історії. Своєю основною спеціальністю вважаю українське мистецтво (!)» [13].

Маловідомими є факти, що паралельно з викладацькою роботою М. Зубар виконував обов'язки консультанта-бібліографа з мистецтва в Державній науковій бібліотеці ім. В. Короленка, а у 1939-1940-х рр., був науковим співробітником і заступником директора Галереї картин Т. Шевченка в Харкові. Працею, що підтверджує останній факт, є рукопис, позначений в документах М. Зубаря як «Путівник Галереєю», датований 1940 р., який, щоправда, так і не був надрукований [15].

1940 р., коли завдяки призначенню директором XXI мистецтвознавця І. Августа, ситуація відносно нормалізувалася, М. Зубар повертається до Almatater спочатку як сумісник, а потім і на постійну роботу, де йому ще судилося відіграти дуже помітну роль.

Список використаної літератури

1. Білокінь С. В обороні української спадщини: історик мистецтва Федір Ернст [Електронний ресурс] / С. Білокінь // С. Білокінь. Історик України. – Режим доступу : <http://www.s-bilokin.name/Personalialia/Ernst/Teaching.html>.

2. **Білокінь С.** Місце Федора Ернста в історії української культури / С. Білокінь // Пам'ятки України: історія та культура. – 2012. – № 10. – С. 4–19.
3. **Бонь О.** Федір Ернст та його діяльність у мистецтвознавчих наукових осередках у 1920-1930 роках / О. Бонь // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 165.
4. **Бурлюк Давид** [Електронний ресурс] // Мистецька сторінка. – Режим доступу : http://storinka-m.kiev.ua/user_page.php?u_id=538.
5. **Вибрані листи С. Таранушенка до П. Мартиновича** // Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження, 1918–1932 рр. : монограф. вид., ст., рец., таранушенкознав. студії. – Х. : АТОС, 2009. – С. 623–626.
6. **Горбачов Д.** Чукурюк! Лекція про Давида Бурлюка [Електронний ресурс] / Д. Горбачов // АРТЕС: антологія сучасної критики : мистец. альм. – Режим доступу : <http://artes-almanac.in.ua/antology/articles/burluk.html>.
7. **Виставка «Гравюра й рисунок»** : кат. вист., організов. АРМУ. – К. : Вид. Центр. бюро АРМУ, 1928. – 61 с.
8. **Денисенко О.** До ювілею майстра / О. Денисенко // Культурна спадщина Слобожанщини: культура, мистецтво, філософія, охорона пам'яток : зб. наук.-поп. ст. – Х. : Курсор, 2011. – Вип. 24. – С. 16–17.
9. **Земляная Т.** Монументальна живопись М. Л. Бойчука и его школа : автореф. дисс... канд. искусствовед. : 17.00.09 / Т. Земляная ; Санкт-Петербург. гуманит. ун-т профсоюзов. – СПб, 2009. – 40 с.
10. **Зубар М.** Виставка сучасної графіки / М. Зубар // Червоний шлях. – 1929. – №7 (76). – С. 208–210.
11. **Зубар М.** Виставка української книжкової графіки / М. Зубар // Література й мистецтво (Додаток до газети «Вісти ВУЦВКу»). – 1929. – 18 серп.
12. **Зубар М.** Оновлення мистецької оздобы ВУЦВКу / М. Зубар // Всесвіт. – 1930. – №27. – [Б.н.]
13. **Зубар М.** Художник П. Мартинович / М. Зубар // Червоний шлях. – 1930. – №4 (85). – С. 158-166.
14. **Зубарь Михаил Иванович.** Автобиография // Архив ХО СХУ. – Ф. 17 : Особова справа. Зубар М. І. 1942-1948 рр. – 4 арк.
15. **Зубарь Михаил Иванович.** Анкета для членов Союза Советских художников СССР // Архив ХО СХУ. – Ф. 17 : Особова справа. Зубар М. І. 1942-1948 рр. – 4 арк.
16. **Зубарь Михаил Иванович.** Справка // Архив ХВ СХУ. – Ф. 17 : Особова справа. Зубар М. І. 1942–1948 рр. – 1 арк [зв].
17. **Лагутенко О.** Українська графіка першої третини ХХ століття : монографія / О. Лагутенко. – К. : Грані, 2006. – С.145–146.
18. **Мархайчук Н.** Музей українського мистецтва в Харкові (1922–1933) і становлення «українського мистецтвознавства» як академічної науки / Н. Мархайчук // Суспільні науки : сучасні тенденції та фактори розвитку : матеріали конф. – О., 2015. – С. 41–45.
19. **Мельникова У.** Стильові пошуки митців АХЧУ в галузі книжкової графіки / У. Мельникова // Вісник ХДАДМ. Серія «Мистецтвознавство» : зб. наук. ст. – Х. : ХДАДМ, 2008. – № 14. – С. 67–71.
20. **Мистецька виставка у Львові** [Електронний ресурс] // Нова хата [журнал УНМ]. – 1935. – січ. – Режим доступу : <http://refbest.ru/wievjob.php?id=69684>.
21. **Молочинський М.** Харківський екслібрис – сучасне і минуле : монографія / М. Молочинський. – Х. : [Б.м.], 2006. – 62 с.
22. **Музейна справа на Харківщині: становлення та розвиток** : наук.-допом. покажч. – Х. : [б.м.], 2008. – С. 72.
23. **Середа О.** Часопис «Мистецтво» (1932-1936 рр.) та його роль у формуванні української мистецької культури / О. Середа // Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». – 2007. – № 31. – С. 232–240.
24. **Соколюк Л.** Графіка бойчукістів : монографія / Л. Соколюк. – Х. : Вид. часопису «Березіль» ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2002. – 244 с.
25. **Соколюк Л.** Становлення графічного дизайну у Харкові в 1920-ті рр. (Майстерня В.Д. Єрмилова) / Л. Соколюк // Вісник ХДАДМ : зб. наук. пр. – 2006. – № 11. – С. 131–140.
26. **Соколюк Л.** Хто він, Михайло Зубар? / Л. Соколюк // Народознавчі зошити. – 2004. – № 3-4. – С. 527–528.
27. **Соколюк Л.** Шляхи становлення українського дизайну [Електронний ресурс] / Л. Соколюк // Нариси з історії українського дизайну ХХ ст. : зб. ст. – К. : Фенікс, 2012. – С. 92–101. – Режим доступу : <http://www.mari.kiev.ua/Design161.pdf>
28. **Таранушенко С.** Творчість Мартиновича в світлі доби / С. Таранушенко // Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр. : монограф. вид., ст., рец., таранушенкознав. студії. – Х. : АТОС, 2009. – С. 199–200.
29. **Таранушенко С.** Українська книжкова графіка / С. Таранушенко // Таранушенко С.А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження, 1918–1932 рр. : монограф. вид., ст., рец., таранушенкознав. студії. – Х. : АТОС, 2009. – С. 182–622.
30. **Ткаченко Б.** Погром : докум. нарис [Електронний ресурс] / Б. Ткаченко. – Суми : ТОВ Мрія-1, 2010. – 372 с. – Режим доступу : http://issuu.com/history.sumy/docs/tkachenko_2.
31. **Циганкова Е. В.** М. Зуммер (1885-1970) / Е. Циганкова // Орієнтальне мистецтвознавство в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст. : монографія / Ю. Кочубей, Е. Циганкова. – К. : Видав. дім «Стилос», 2005. – С. 38–80.
32. **Чернікова І.** Нищення музейної справи на Харківщині (1933 р.) / І. Чернікова // Зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». – Х., 2012. – Вип. 44.

References

1. **Bilokin' S.** V oboroni ukrayins'koyi spadshchyny: istoriyk mystetstva Fedir Ernst [In defense of Ukrainian heritage, art historian Fedir Ernst] / S. Bilokin' – Retrieved from [http : //www.s-bilokin.name/ Personalia/ Ernst / Teaching.html](http://www.s-bilokin.name/Personalia/Ernst/Teaching.html). – [in Ukrainian].
2. **Bilokin' S.** Mistse Fedora Ernsta v istoriyi ukrayins'koyi kul'tury [Place Theodore Ernst in the history of Ukrainian culture] / S. Bilokin' // Pam'yatkyUkrayiny: istoriya ta kul'tura. – 2012.– № 10. – S. 4-19. – [in Ukrainian].
3. **Bon' O.** Fedir Ernst ta yoho diyal'nist' u mystetstvoznavchyyk hnaukovyyk hoseredkakh u 1920-1930 r. [Theodore Ernst and his work in scientific centers of art in the years 1920–1930] / O. Bon' // Krayeznavstvo. – 2012. – № 3. – S. 165. – [in Ukrainian].
4. **Burlyuk Davyd** [Retriev edfromhttp] // Mustetcka storinka. – Retrieved from : http://storinka-m.kiev.ua/user_page.php?u_id=538. – [in Ukrainian].
5. **Vybranilysty S.** Taranushenkado P. Martynovycha [Selected letters to Mr. S. Taranushenko Martynovych] Taranushenko S.A. Naukova spadshchyna .Kharkivs'kyiperiod. Doslidzhennya 1918-1932 rr. – Kharkiv : ATOS, 2009. – S. 623–626. – [in Ukrainian].
6. **Horbachov D. (N.d.).** Chukuryuk! Lektsiyapro Davyda Burlyuka. – Retrieved from : [http: // artes-almanac.in.ua/antology/articles/burluk.html](http://artesanmanac.in.ua/antology/articles/burluk.html). – [in Ukrainian].
7. **Vystavka «Hravyura y rysunok» :** katal. Vyst., orhanizov. ARMU. – Kyiv : VydannyaTsentral'nohobyura ARMU, 1928. – [in Ukrainian].
8. **Denysenko O.** Do yuvileyu maystra [The anniversary of the master] Kul'turna spadshchyna Slobozhanshchyny: Kul'tura, mystetstvo, filosofiya, okhoronapam"yatok. – Kharkiv : Cursor. – 2011. – № 24. – S. 16-17. – [in Ukrainian].
9. **Zemlyanaya T.** Monumental'naya zhyvopys' M.L. Boychuka y ehoshkola : avtoref. ... Candidate'sthesis : 17.00.09 / T. Zemlyanaya ; Sankt-Peterburshsky yhumanytarny unyversytet profsoyuzov. – 2009. – [in Ukrainian].
10. **Zubar M.** Vystavka suchasnoyi hrafiky [The exhibition of contemporary graphics] // Chervonyy shlyakh. – 1929. – № 7 (76). – S. 208–210. – [in Ukrainian].
11. **Zubar M.** Vystavka ukrayins'koyi knyzhkovoy ihrafiky [Exhibition of Ukrainian book graphics] // Literatura y mystetstvo (Dodatok do hazety «VistyVUTsVKu»). – 1929. – 18 serp. – [in Ukrainian].
12. **Zubar M.** Onovlennya mystets'koyi ozdoby VUTsVK□u [Update artistic ornaments VUTsVK'u]. – Vsesvit, 1930. – №27.– B.n. – [in Ukrainian].
13. **Zubar M.** Khudozhnyk P. Martynovych [Artist P. Martynovych] // Chervonyy shlyakh. – 1930. – № 4 (85). – S. 158-166. – [in Ukrainian].
14. **Zubar' Mykhay IYvanovych.** Avtobyohrafiya. Arkhiv KhOSKhU. – F. 17 : Osobova sprava. Zubar Mykhaylo Ivanovych. 1942-1948 rr. – 4 ark. – [in Ukrainian]
15. **Zubar' Mykha yIYvanovych.** Anketa dly achlenov Soyuzu Sovet'skykh khudozhnykov SSSR. Arkhiv KhOSKhU. – F. 17 : Osobova sprava. Zubar Mykhaylo Ivanovych. 1942-1948 rr. – 4 ark. – [in Ukrainian].
16. **Zubar' Mykhayl Yvanovych.** Spravka. Arkhiv KhVSKhU. – F. 17 : Osobova sprava. Zubar Mykhaylo Ivanovych. 1942-1948 rr. – 1 ark [zv]. – [in Ukrainian].
17. **Lahutenko O.** Ukrayins'ka hrafika pershoy itretyny XX stolittya [Ukrainian Graphics of the First Third of XX Century]. – Kyiv : Hrani, 2006. – [in Ukrainian].
18. **Markhaychuk N.** Muzei ukrayins'koho mystetstva v Kharkovi (1922-33) i stanovlennya «ukrayins'koho mystetstvoznavstva» yak akademichnoyi nauky[Museum of Ukrainian art in Kharkov (1922-33) and the formation of «Ukrainian art history» as academia] / N. Markhaychuk // Suspil'ni nauky: suchasni tendentsiyi ta faktory rozvytku : mat. konf. – O., 2015. – S. 41-45. – [in Ukrainian].
19. **Mel'nykova U.** Styl'ovi poshuky myttsiv v haluzi knyzhkovoyih rafiky [Ctyl's search AHCHU artists in the field of book design] // Visnyk. – Kharkiv, 2008. – № 14. – S. 67–71. – [in Ukrainian].
20. **Mystets'ka vystavka u L'vovi :** [Art Exhibition in Lviv]. – Nova Khata, 1935. – Retrievedfrom : <http://refbest.ru/wievjob.php?id=69684>. – [inUkrainian].
21. **Molochyns'ky M. Kharkivs'ky yekslibrys – suchasne i mynule :** monohrafiya [Kharkov's bookplate - present and past]. – Kharkiv, 2006. – N.p. – [in Ukrainian].
22. **Muzeyna sprava na Kharkivshchyni: stanovlennya ta rozvytok : nauk.-dopom. pokazh.** – Kharkiv, 2008. – N.p. – [in Ukrainian].
23. **Sereda O.** Chasopys «Mystetstvo» (1932-36 rr.) ta yoh orol' u formuvanni ukrayins'koyi mystets'koyi kul'tury[Journal «Art» (1932–36 biennium) and its role in shaping Ukrainian artistic culture] // Visnyk L'viv s'kohu universytetu. Zhurnalistyka. – 2007. – № 31. – S. 232–240. – [in Ukrainian].
24. **Sokolyuk L.** Hrafika boychukistiv [Graphics Boichukists]. – Kharkiv : Vyd. chasopysu «Berezil» ; N'yu-York : Vydavnytstvo M.P. Kots', 2002. – [in Ukrainian].
25. **Sokolyuk L.** Stanovlennyah rafichnoho dyzaynu u Kharkovi v 1920-ti rr. (Maysternya V.D. Yermlyova) [Formation of graphic design in Kharkiv in the 1920 s. (Workshop Yermlyova VD)] // Visnyk KhDADM : zb. nauk. pr. – 2006. – № 11. – S. 131–140. – [in Ukrainian].
26. **Sokolyuk L.** Khtovin, Mykhaylo Zubar? [Who is he, Michael Zubar] // Narodoznavch izoshyty. – 2004. – № 3-4. – S. 527-528. – [in Ukrainian].

27. **Sokoljuk L.** Shlyakhy stanovlennya ukrayins'koho dyzaynu [Ways of becoming Ukrainian design] Narysy z istoriyi ukrayins'koho dyzaynu XX st, 92–101. – Kyiv, 2012. – Retrieved from : <http://www.mari.kiev.ua / Design161.pdf>. – [in Ukrainian].

28. **Taranushenko S.** Tvorchist' Martynovycha v svitli doby [Arts Martynovych in the light of day] Taranushenko S. Naukova spadshchyna. Kharkivs'kyi period. Doslidzhennya 1918-1932. – Kharkiv : ATOS, 2009. – [in Ukrainian].

29. **Taranushenko S.** Ukrayins'ka knyzhkova [Ukrainian book graphics] Taranushenko S. Naukova spadshchyna. Kharkivs'kyi period. Doslidzhennya 1918-1932. – Kharkiv : ATOS, 2009. – [in Ukrainian].

30. **Tkachenko B.** Pohrom [Massacre]. – Sumy : TOV Mriya 1, 2010. – Retrieved from http://issuu.com/history.sumy/docs/tkachenko_2. – [in Ukrainian].

31. **Tsyhankova E. V.** M. Zummer (1885-1970) // Oriyental'ne mystetstvoznavstvo v Ukrayini v 20-30-kh rr. KhKhst / Yu. Kochubej, E. Tsyhankova. – Kyiv : VD «Stylos», 2005. – [in Ukrainian].

32. **Chernikova I.** Nyschennya muzeynoyi spravy na Kharkivshchyni (1933) / I. Chernikova [Destroying the museum in Kharkiv (1933)] // Nauk. prats' KhNPUim. H. Skovorody. Seriya «Istoriya ta heohrafiya». – Kharkiv, 2012. – Vyp. 44. – [in Ukrainian].

Иваненко Светлана Александровна, преподаватель Харьковской детской школы искусств № 4 имени Николая Леонтовича;

Мархайчук Наталья Витальевна, кандидат искусствоведения, доцент, заведующая кафедрой украиноведения Харьковской государственной академии дизайна и искусств

Неизвестные страницы истории харьковской искусствоведческой школы 1920-1930-х гг. Михаил Зубарь

Освещены малоизвестные факты творческой биографии М. Зубаря – представителя харьковской школы искусствознания. На основе архивных документов выполнена реконструкция научного пути; выявлено место в научной жизни столичного Харькова.

Ключевые слова: харьковская искусствоведческая школа, история украинского искусства, харьковская школа графики, репрессии, формализм.

Ivanenko Svitlana, aspirant kafedry` istoriyi i teoriyi my`stecztv Xarkivs`koyi derzhavnoyi akademiyi dy`zajnu i my`stecztv;

Marhajchuk Natalia, kandy`dat my`stecztvoznnavstva, docent, zaviduvach kafedry` ukrayinoznnavstva Xarkivs`koyi derzhavnoyi akademiyi dy`zajnu i my`stecztv

The unknown pages from the past of Kharkiv school of Art History of the 1920-1930-th: Mikhailo Zubar

The paper, based on the scientific researches and archive documents, provides the reconstruction of the early stage of the scientific career of M. Zubar (1907-1992) – a little-known representative of the Kharkov school of Art History. Special attention is given to the fact that he had learnt from the founders of the Kharkiv school of graphic arts V. Yermilov and I. Padalka at the Kharkov art institute in the 1920s. However, Zubar was mostly influenced by the professor of Art History S. Taranushenko, the head of the State Museum of Ukrainian art at that time, who offered a job to the talented young man.

It was indicated that the experience of work in the museum has shaped up Zubar's choice of the profession and the range of his scientific interests – the research of Ukrainian art. In 1932 M. Zubar completed his postgraduate course in the Department of Art History of the Ukrainian research institute for History of the material culture, where the lecture on the main disciplines were delivered by the professors F. Ernst, D. Hordyeyev, V. Zummer and S. Taranushenko. It's stressed that the theme of the paper for gaining the title of Docent in Art History «Petty-bourgeois painting of Ukraine in the second half of the 19th century and P. Martynovich as its representative», as well as the publications of the late 1920s and early 1930s, was also influenced by working in the museum.

It's noticed that Zubar began his teaching career in 1932 at his home institute. He believed the course on Ukrainian art to be the main one. Despite being uninvolved into the «Zhupans' case» he had been forced to quit the institute in 1935 and returned there only in 1940.

The key Zubar's publications on Art History are mentioned in the text: «The exhibition of the contemporary graphics», «The artist P. Martynovich», «The exhibition of the Ukrainian book illustration». The importance of Zubar's scientific explorations for the research of Kharkov art and history of art in general is established. It's recognized that the role of this figure – rather noticeable in Kharkov art of the 1930-s – 1940-s – still remains undefined.

Key words: Kharkov school of Art history, history of Ukrainian art, Kharkiv school of graphic arts, repressions, formalism.

Надійшла до редакції 7.11.2015 р.